

"OVIDIUS" UNIVERSITY OF CONSTANȚA
DOCTORAL SCHOOL OF THEOLOGY
DOCTORAL DOMAIN: THEOLOGY

DOCTORATE THESIS

- abstract -

**Man and the Cosmos – from Harmony to Perfection.
The Argumentation of the Eastern Patristic Teaching
(IInd–VIIIth Centuries)**

PhD Supervisor:
Prof. Univ. Dr. GHEORGHE F. ANGHELESCU

PhD Candidate:
Diac. CRISTIAN FILIUȚĂ

Constanța
2015

Contents

Abbreviations list	5
Introduction	7
1. Argument	7
2. The transition to the philosophy of Revelation	10
Chapter I: Man and the cosmos in the antique thought	23
I.1. The concept of man in the antique religions and philosophies	23
I.2. The concept of cosmos in the antique religions and philosophies	29
Chapter II: Man and the cosmos according to Holy Scripture	37
II.1. The createdness of the cosmos	37
II.2. Man in the original state	45
II.3. The fall and its consequences	51
II.4. The redemption of the world through Christ	69
Chapter III: Man and the cosmos in the patristic thought of the first eight centuries	77
III.1. Man and the cosmos according to the literature of the first patristic period	77
III.1.1. Saint Justin the Martyr. Creation and the Logos	77
III.1.2. Saint Irenaeus of Lyon. From the primordial harmony to the recapitulation of all in Christ	82
III.1.3. Saint Clement of Alexandria. Creation and the divine pedagogy	92
III.1.4. Origen. The salvation as regeneration of the entire creation	100
III.2. Man and the cosmos according to the literature of the second patristic period	106

III.2.1. Preliminary	106
III.2.2. Saint Athanasius the Great	110
III.2.2.1. The creation <i>out of nothing</i> and <i>the image of the Son</i>	110
III.2.2.2. The restoration and the deification of man through Christ	117
III.2.2.3. The presence of evil in the world and the imitation of Christ	122
III.2.3. Saint Basil the Great	125
III.2.3.1. Creation as Revelation	125
III.2.3.2. The creation, the fall and the liberation	130
III.2.3.3. The restoration and the sanctification of creation	136
III.2.4. Saint Gregory of Nyssa	139
III.2.4.1. Preliminary	139
III.2.4.2. The complexity of creation and the possibilities of knowledge	139
III.2.4.3. From estrangement to transfiguration	142
III.2.5. Saint Gregory of Nazianzus	146
III.2.5.1. Preliminary	146
III.2.5.2. The reason of creation	147
III.2.5.3. The assuming of the cosmos in the finality of deification	149
III.2.6. Saint John Chrysostom	153
III.2.6.1. Preliminary	153
III.2.6.2. A literal interpretation of the Genesis	154
III.2.6.3. The meaning of man's <i>dominion</i> over creation	162
III.2.7. Saint Cyril of Alexandria	172
III.2.7.1. The creation and the Holy Trinity	172
III.2.7.2. The darkening of the image of God in man – the source of evil in the world	175
III.2.7.3. Man and the cosmos brought back to the Father through Christ's sacrifice	177

III.2.8. Saint Augustine of Hippo	180
III.2.8.1. Creation <i>in principio</i>	180
III.2.8.2. From the original perfection to <i>massa perditionis</i>	183
III.2.8.3. The harmony of the world and the imbalance of the human freedom	188
III.2.9. Saint John Cassian. Nature and supernatural, between East and West	194
III.3. Man and the cosmos according to the literature of the third patristic period	204
III.3.1. Saint Maximus the Confessor	204
III.3.1.1. The rationality of the created	204
III.3.1.2. Microcosmos and macrocosmos	208
III.3.1.3. Christ and the motion of the created	217
III.3.2. The cosmological and anthropological synthesis of Saint John Damascene	222
Chapter IV: Man and the cosmos in the contemporary thought	230
V.1. Man and the cosmos in the scientific thought	230
IV.2. Man and the cosmos in the philosophical thought	236
IV.3. Man and the cosmos in the theological thought	240
IV.4. Man and the cosmos in the present time: man's responsibility for the cosmos (the ecology)	245
Conclusions	254
Bibliography	258
Index of names	284

Keywords: *theological anthropology, harmony, image and likeness, cosmology, knowledge, dogma, ecology, deification, logos, patristic, original sin, perfection, redemption, revelation*

ABSTRACT

This thesis, entitled *Man and the Cosmos – from Harmony to Perfection. The Argumentation of the Eastern Patristic Teaching (IInd–VIIIth Centuries)*, represents an analytical synthesis of the patristic theology on the relationship between man and cosmos seen in the course starting from the creation, through the Redemption, moving toward perfection and fullness of existence in God.

In addition to analyzing the development of the patristic cosmology, I treated the theme of image and likeness of God, the problem of original sin, the central and universal context of redemption through Christ, with the focal point on the ideas of beauty and harmony of creation developed by the Eastern Fathers of the IInd-VIIIth centuries, underlying the capital relevance of the patristic teaching for the specific realities of the contemporary world.

The beauty of creation is emphasized by the Fathers with its main feature: harmony. This harmony is reflected in the entire universe as order, measure, balance, proportionality, unity of design, rigorous compositional arrangement, accordance of powers and consonance – features which cannot be random in space, but are the work of a King and Creator of all.

Church Fathers call for the contemplation of God's works. By analyzing and deepening the beauty of human creation, we strengthen our conviction that man, made in God's image, tends towards the likeness of Him. In addition, man received also the grace of creative power in the moment he was created –

namely, to make the material world grow imperishable values, thus fulfilling holiness in his body, in order to become a temple of the Holy Spirit.

By the fall from his primordial state and by the darkening of the image of God in him, man has perverted his creative power, which began to be directed only to the material, while the meaning of the human creation was supposed to be a spiritual one.

The revelation of God as man in the world shows the true meaning of man's presence in the world. Therefore, one cannot speak of Christ *independently* of man's history, independently of his historical, concrete presence in the world. For, "God is not approached in heavens, but in the very existence of man and in his relations with his fellow men".¹

Without a reference to the spiritual nature, the human beauty is meaningless and cannot be understood. The spiritualization of beauty will be full only in the Kingdom of Heaven. This is due to the fact that "spirituality tends to the transfiguration not only of the soul, but also of the body, a transfiguration which begins in the world of here and will be completed in the world to come".²

Regarding the beauty of creation, Orthodoxy has the highest and most comprehensive vision: the artistic beauty helps both the author's and the viewer's progress towards God. The divine beauty is radiating and gives birth to the beauty of man, and man, by his artistic-sacerdotal creation, is reflecting the uncreated beauty.

Orthodoxy offers a liturgical vision of the cosmos, which leads to a true doxology. Saint Ephrem the Syrian underlines the liturgical and sacramental vision of the creation, when he says that God takes care of all creatures, giving them greatness and beauty. In order to depict the liturgical vision of the world we need to improve a language specific to doxology, for expressing the mysteries contemplated in God's creation.

Concerns about the relation between man and the cosmos existed, although sporadic, early in the theological research developed in the Romanian Orthodox Church.

¹ G. Mantzaridis, *Conținutul esențial al lecției de dogmatică și morală*, in „Koinonia”, no. 24, 1981, p. 403.

² Pr. Dumitru Popescu, *Teologie și cultură*, EIB, București, 1993, p. 28.

We can mention, among the most recent theological research works: "The notion of man in world's great religions"³, "Man and the surrounding world in the worship of the Orthodox Church"⁴, "God, man and the creation in the contemporary Orthodox theology and the concerns of the contemporary ecumenism"⁵, "Logos and creation. From the anthropic cosmological principle to the theoanthropocosmical perspective"⁶, "Elements of Orthodox Social Anthropology – real and imaginary in the interpersonal social relations"⁷, "The Restoration of man and cosmos in Christ"⁸, "The Cosmology of St. Athanasius the Great: its importance for the contemporary theology and culture"⁹, "The Christian Anthropology: a philokalical synthesis"¹⁰, "The Anthropology of St. Cyril of Alexandria"¹¹, "The anthropological doctrine in the work of Fr. Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae"¹², "The image of God in man according to St. Athanasius of Alexandria"¹³.

The main premise for treating this topic consists in the fact that all the things thought by God have their perfection, through the reasons God planted in them, and this is the very basis for conceiving the entire cosmos as being a harmony. This angle of vision was inferred through the lights of the natural

³ Remus Rus, *Concepția despre om în marile religii* (teză de doctorat), in „GB”, XXXVII (1978), no. 7-8, p. 715-915.

⁴ Mihai Marian, *Omul și lumea înconjurătoare în cultul Bisericii Ortodoxe* (teză de doctorat), București, 2007.

⁵ Pr. Sterea Tache, *Dumnezeu, omul și creația în teologia ortodoxă și preocupările ecumenismului contemporan* (teză de doctorat), EIB, București, 1998.

⁶ Doru Costache, *Logos și creație. De la principiul cosmologic antropic la perspectiva theoanthropocosmică* (teză de doctorat), București, 2000.

⁷ Ionel Ungureanu, *Elemente de antropologie socială ortodoxă – real și imaginar în relațiile sociale interpersonale* (teză de doctorat), București, 2001.

⁸ Anatolii Scurtu, *Restaurarea omului și a cosmosului în Hristos* (teză de doctorat), București, 2005.

⁹ Iulian Popescu, *Cosmologia Sfântului Atanasie cel Mare: importanța ei pentru teologia și cultura contemporană* (teză de doctorat), București, 2007.

¹⁰ Ioan-Cristinel Teșu, *Antropologia creștină: sinteză filocalică* (teză de doctorat), 2001.

¹¹ Viorel T. Veselin, *Antropologia Sfântului Chiril din Alexandria* (teză de doctorat), București, 2012.

¹² Nicolae Leasevici, *Concepția antropologică în opera Părintelui Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae* (teză de doctorat), București, 2004.

¹³ Eugen T. Maștei, *Chipul lui Dumnezeu în om după Sfântul Atanasie al Alexandriei* (teză de doctorat), București, 2012.

revelation and, especially, by those of the supernatural revelation – in the Old Testament and in antique philosophy.

In this thesis I analyzed the works of the patristic authors in which we can find developments on the relationship between man and the cosmos in terms of *harmony* and *perfection*. Of course, I restrained my research to a list of the most relevant authors, traced in the continuity of the development of the cosmological and anthropological ideas.

The Patristic authors to which I have referred, which have deepened the theological discussion about the man and the cosmos, are selected from the three patristic periods: Justin the Martyr, Irenaeus of Lyons, Clement of Alexandria, Origen, St. Athanasius the Great, the Cappadocian Fathers, St. John Chrysostom, St. John Cassian, St. Cyril of Alexandria, St. Augustine, St. Maximus the Confessor and St. John Damascene.

In the last chapter I referred to man's responsibility towards creation, and to the relationship between man and cosmos in the contemporary scientific, philosophical and theological thought. I highlighted the main points of scientific, philosophical and theological views on the relationship between man and cosmos, underlying the importance of the patristic vision in the context of the contemporary world.

*

Beyond the simple cosmological analysis, the patristic discourse on the purpose of the creation invariably reaches a Christological consensus: Jesus Christ is both the source of harmony between man and cosmos and the target of their perfection. God brought us out of darkness, from the dominion of demons, and translated us into the kingdom of His Son (Col. 1, 13). St. Paul presents us Christ as King, before whom every knee bows (Phil. 2, 9-11). He saved us and His salvation is universal – which is why, to reject the salvation brought by Christ is to ignore Christ as the Lord of glory.

Therefore, we must put ourselves in the service of Christ, to be co-workers with Christ for our salvation and for the salvation of the entire world. As high as science can develop, it remains an evidence that Christ came to save us not by

science or by philosophy, but through a real relationship with Him¹⁴. Philosophy observes man's drama on earth, but cannot offer a way out of it, nor give strength to bear it¹⁵.

The Church, however, being the Body of Christ, offers to man the real possibility of salvation. For Christ, ascended into heaven, is always with His Church, exerting a direct and continuous efficiency on us. For, He is everywhere present, and close to us in every moment¹⁶. He is an inner reality in us¹⁷, who enables us to overcome continuously¹⁸. Because, person is deeper than infinity¹⁹.

Fathers of the Church spoke about the incarnate Logos as about the only way to our salvation²⁰. Logos is the archetype of man²¹ as He is the creator and harmonizer Logos of the world²².

St. Gregory of Nyssa called God a "thinking being"²³, in speaking about a tripersonal God and not about a divine essence. At the beginning of his *Church History*, Eusebius of Caesarea spoke about the Son as being the First and Only-begotten of the Father, as the Servant of the unspeakable contemplation of the Father, as the Creator of the universe together with the Father and the Holy Spirit, thus being the Lord and King of all creatures²⁴.

On the role of the divine Logos in creation speaks also St. Athanasius the Great, insisting on the fact that He created the world and organized the harmonious ornament of the cosmos. For St. Athanasius, the divine Logos ordered the cosmic reality, uniting the opposites and creating a single harmony between

¹⁴ Étienne Gilson, *Christianisme et philosophie*, Paris, 1936, p. 142-168.

¹⁵ Arhid. Gheorghe Holbea, *Integrarea teologică a filosofiei în opera părintelui Dumitru Stăniloae*, in „O”, no. 1-2, 2002, p. 157.

¹⁶ Pr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Edit. Arhiepiscopiei, Sibiu, 1943, p. 48.

¹⁷ *Ibidem*, p. 86.

¹⁸ Idem, *Iisus Hristos, adevărata noastră transcendență*, in „Gândirea”, no. 1, 1943, p. 1-10.

¹⁹ Idem, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 215.

²⁰ Pr. I.G. Coman, *Persoana Logosului Iisus Hristos în lumina primelor patru secole patristice*, in „ST”, no. 9-10, 1972, p. 666-673.

²¹ Wilhelm Kelber, *Die Logoslehre. Von Heraklit bis Origenes*, Verlag Urachhaus, Stuttgart, 1976, p. 219-247. See also F. Prat, *Origene, Le théologien et l'exégète*, Paris, 1907, p. 48.

²² Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni*, I, 5, 1, trans. rom., p. 72.

²³ Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, I, trans. rom., p. 289.

²⁴ Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, I, 2, 3, trans. rom., p. 31.

them²⁵. For He gathers and preserves, in a single unit, the principles of all sensitive nature, He eliminates the opposition between them and perfects a unique harmony²⁶. As hypostatic Wisdom, the Logos keeps the universe as a lyre, forming beautifully and harmoniously the whole cosmos²⁷.

About the act of creation, Gregory the Theologian says that it all happened "before God, how many there will be, how many were, how many are now present".²⁸ And in the Person of the incarnate Son we find the Creator and the Savior²⁹, also our Master and our Shepherd³⁰.

According to St. Basil the Great, the imbalance caused by sin indicates a general illness of the creation, who starts to decompose in the absence of grace, death being the natural consequence of separation from God. Man brings all creation within death. Healing from this fallen condition becomes possible by restoring the sanctifying divine grace through Christ in the Church. St. Basil the Great speaks of salvation as of a synergistic reality, in which God has the main contribution. And this is due to the fact that salvation is an ontological human aspiration, man being created by God in His image. Therefore, any minimizing of our redemption is, for St. Basil, a minimizing of our ontology.

When seen as ultimate realities, man and the world become meaningless existences – but endless mysteries and lights when viewed in union with God³¹. But our redemption involves the three ministries of the Lord³². For He has given us the power to overcome sin in us all³³, Christ's resurrection manifests a pneumatical irradiation into the world and a transforming efficiency³⁴. Because,

²⁵ Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, 40, in „PG” 25, col. 81AB; trans. rom., p. 77.

²⁶ *Ibidem*, 41, in „PG” 25, col. 84AB; trans. rom., p. 78.

²⁷ *Ibidem*, 42, in „PG” 25, col. 84CD; trans. rom., p. 79.

²⁸ Sf. Grigorie de Nazianz, *Poemul IV dogmatic*, 67, 71, in „PG” 37, col. 421A.

²⁹ Adolph Gesché, *Le Dieu de la revelation et de la philosophie*, in „Revue Theologique”, no. 3, 1972, Louvain, p. 268.

³⁰ Sf. Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către eleni*, I, 4, trans. rom., p. 71.

³¹ Pr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos, lumina lumii și îndumnezeitorul omului*, Edit. Anastasia, 1993, București, p. 17.

³² Idem, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, EIB, București, 1978, p. 153 sq.

³³ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glaphyre*, II, in „PG” 69, col. 476.

³⁴ Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, p. 165.

Christ has taken possession also upon the faithful souls in Hell, taking them out of there³⁵.

The liturgical hymns of the Church are emphasizing Christ's victory over Hell. But Scripture speaks also about our heaven and earth as being transfigured by Lord's coming in glory. For the life of the Church, which has at its heart the Divine Liturgy and Sacraments, is the core of spiritual irradiation of the whole creation.

The whole creation has, according to St. Maximus the Confessor, an inherent propensity toward its unity in Christ: "Christ revealed in Himself the common inclination of the creation as a whole toward being an undivided and incorruptible entity, in harmony with the universal *Logos*, which is in Christ. The upward movement of Christ, of returning to the Father, clothed in His humanity, through the various orders of the created beings (...), corresponds to the inherent propensity towards its unity in Logos"³⁶. If the original harmony of creation is due to the divine Logos, its ultimate fulfillment sits in union with Him, the rationality of creation assuming as its perfection the ultimate Reason. Everything is fulfilled in Christ, as perfection both of man and of the entire cosmos, thus united with God.

God reveals Himself in His creation and continually anticipates His coming. And we continuously share His divine uncreated glory and fight against all temptations in the Church³⁷. The Sacraments of the Church of God are flowing into us the new life, which heals us of corruption. For St. Nicholas Cabasilas the Church represents a recapitulation of all the creation³⁸, in which the Sacraments bind us to Christ's life³⁹, because we are now the branches of the vine-Christ⁴⁰.

From the entire Eastern Patristic literature emerges the central idea that Christ is both the source of the harmony of the creation, or the source of the harmony between man and the cosmos, and also the One Who continually calls to

³⁵ PS Ilarion Alfeyev, *Hristos biruitorul iadului. Pogorârea la iad în perspectivă ortodoxă*, Edit. Sophia, București, 2008.

³⁶ Lars Thunberg, *Omul și cosmosul în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul*, trans. Remus Rus, EIB, București, 1999, p. 81-82.

³⁷ Nikolaos Matsoukas, *Teologie dogmatică și simbolică*, vol. IV, *Demonologie*, trans. Nicușor Deciu, Edit. Bizantină, București, 2002, p. 148 sq.

³⁸ Nicolae Cabasila, *Explicarea dumnezeieștii Liturghii*, in „PG” 150, col. 152CD.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Nikolaos Matsoukas, *Op. cit.*, p. 158 sq.

perfection, also the target of all created existence. Creation has both as base and as target the divine Logos (St. Justin Martyr). With this foundation, the cosmos can lead us to the ultimate Reason (St. Clement of Alexandria), the universe in its entirety having a revelatory function (St. Basil the Great). In the center of world's history sits the saving act of Christ, in Whom all are recapitulated (St. Irenaeus of Lyon), the sense of history (or the hope of this history) being the regeneration and transfiguration of all creation (Origen). The human being is the one who gathers in itself all the creation and unites it with God, this being possible due to man's special quality of being the "image of the Son" (St. Athanasius the Great), a quality which orientates him with all his being toward deification. The whole universe is destined to sanctification by grace, through the grace overflowing into humanity from Christ (St. Basil the Great). Through the Savior's sacrifice we return to the Father (St. Cyril of Alexandria), reverting the state of alienation into a continuous transfiguration ascendance (St. Gregory of Nyssa), assuming the entire cosmos in the finality of deification (St. Gregory of Nazianzus). Through Christ all creation is called to enter the Church, to become Church, revealing the mystery of the unity of all in a continuous movement toward God (St. Maximus the Confessor). Man is created by God and for God, but also in an indissoluble link with the whole cosmos, over which he manifest his dominion (St. John Chrysostom). If the sin has resulted in an illness of all the creation, redemption will imply a gradual healing, a regeneration of the whole created order in the direction of being transfigured into the Kingdom of God. The whole cosmos, according to Saint Maximus the Confessor, cannot fulfill the sense of its movement otherwise than being faced to God. The world cannot move in a total independence or autonomy from God without altering its own being. And healing all the wounds caused by the alienation from God is possible only in Christ, by Whom the whole cosmos is called to become Church, in which the world is nourished and regenerated to the fullness of existence.

SELECTIVE BIBLIOGRAPHY

A. Patristic sources

- Apologeți de limbă greacă*, trad. Pr. T. Bodogae, Pr. Olimp Căciulă, Pr. D. Fecioru, în „PSB”, vol 2, EIB, București, 1980.
- Scriverile Părinților apostolici*, trad. Pr. D. Fecioru, în „PSB”, vol. 1, EIB, București, 1979.
- ATANASIE CEL MARE, Sfântul, *Scriveri. Partea întâi. Cuvânt împotriva elinilor. Cuvânt despre Întruparea Cuvântului. Trei cuvinte împotriva arienilor*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, în „PSB”, vol. 15, EIB, București, 1987.
- Idem, *Scriveri. Partea a doua. Epistole. Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, în „PSB”, vol. 16, EIB, București, 1988.
- AUGUSTIN, Fericitul, *Scriveri alese. Partea întâia. Confessiones – Mărturisiri*, trad. Nicolae Barbu, în „PSB”, vol. 64, EIB, București, 1985.
- Idem, *Despre liberul arbitru – De libero arbitrio*, trad. Gh. I. Șerban, Edit. Humanitas, București, 2004.
- Idem, *Despre natura binelui, Contra maniheilor*, trad. Cristian Șoimușan, Edit. Anastasia, București, 2004.
- CHIRIL AL ALEXANDRIEI, Sfântul, *Scriveri. Partea întâi. Închinarea și slujirea în duh și adevăr*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, în „PSB”, vol. 38, EIB, București, 1991.
- Idem, *Scriveri. Partea a doua. Glafire*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, în „PSB”, vol. 39, EIB, București, 1992.
- Idem, *Scriveri. Partea a treia. Despre Sfânta Treime*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, în „PSB”, vol. 40, EIB, București, 1994.
- Idem, *Scriveri. Partea a patra. Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, trad., Pr. Dumitru Stăniloae, în „PSB”, vol. 41, EIB, București, 2000.
- CLEMENT ALEXANDRINUL, *Scriveri. Partea întâia (Care bogat se va mântui. Cuvânt de îndemn către eleni. Pedagogul)*, trad. Pr. D. Fecioru, în „PSB”, vol. 4, EIB, București, 1982.

- Idem, *Scrieri. Partea a doua (Stromatele)*, trad. Pr. D. Fecioru, în „PSB”, vol. 5, EIB, București, 1982.
- DIONISIE AREOPAGITUL, Sfântul, *Opere complete și Scoliile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, trad., Pr. Dumitru Stăniloae, Edit. Paideia, București, 1996.
- Idem, *Despre numele divine*, trad. Cicerone Iordăchescu și Theofil Simenschy, Edit. Institutul European, Iași, 1993.
- EUSEBIU DE CEZAREEA, *Viața Împăratului Constantin*, în Eusebiu de Cezareea, *Scrieri. Partea a doua. Viața lui Constantin cel Mare*, trad. Radu Alexandrescu, în „PSB”, vol. 14, EIB, București, 1991.
- GRIGORIE DE NAZIANZ, Sfântul, *Cele 5 Cuvântări teologice*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, Edit. Anastasia, București, 1993.
- Idem, *Cuvânt la Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos. Cuvânt la Sfintele Paști. Panegiric (cuvânt de laudă) la Sf. Vasile cel Mare*, trad. Diac. Nicușor Deciu, EIB, București, 2009.
- GRIGORIE DE NYSSA, Sfântul, *Scrieri. Partea întâia (Despre viața lui Moise. Tâlcuire la Cântarea Cântărilor)*, trad. Pr. D. Stăniloae și Pr. Ioan Buga, în „PSB”, vol. 29, EIB, București, 1982.
- Idem, *Scrieri. Partea a doua. Scrieri exegetice, Dogmatico-polemice și morale (Despre facerea omului. Cuvânt apologetic la Hexaemeron. Omilii la Ecclesiast. Marele cuvânt catehetic. Dialogul despre suflet și înviere)*, trad. Pr. Teodor Bodogae, în col. „PSB”, vol. 30, EIB, București, 1998.
- Idem, *La création de l'homme*, în „SC”, vol. 6, trad. fr. J. Daniélou și J. Laplace, Les Éditions du Cerf, Paris, 1943.
- IOAN CASIAN, Sfântul, *Scrieri alese. Așezămintele mănăstirești și convorbiri duhovnicești*, trad. Vasile Cojocaru și David Popescu, în „PSB”, vol. 57, EIB, București, 1990.
- IOAN DAMASCHIN, Sfântul, *Dogmatica*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, Edit. Scripta, București, ³1993; EIB, București, ⁴2001.
- Idem, *Despre cele două voințe în Hristos*, trad. Olimp N. Căciulă, Edit. Anastasia, București, 2004.
- IOAN GURĂ DE AUR, Sfântul, *Scrieri. Partea întâia, Omilii la Facere (I)*, trad., introd., indici și note de Pr. D. Fecioru, în „PSB”, vol. 21, EIB, București, 1987.

- Idem, *Scrieri. Partea a treia. Omilii la Matei*, trad., introd., indici și note de Pr. D. Fecioru, în „PSB”, vol. 23, EIB, București, 1994.
- Idem, *Omilii despre pocăință*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, EIB, București, 2006.
- Idem, *Despre mărginita putere a diavolului*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, EIB, București, 2002.
- Idem, *Omilii la Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel*, trad. Theodosie Athanasiu, Edit. Christiana, București, 2005.
- Idem, *Tâlcuiri la Epistola a doua către Corinteni*, trad. Theodosie Athanasiu, București, 1908.
- Idem, *Comentariu la Galateni*, trad. Theodosie Athanasiu, București, 1901.
- Idem, *Scrisori din exil. Către Olimpiada și cei rămași credincioși. Despre deprimare, suferință și Providență*, trad. Diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2003.
- Idem, *Despre slava deșartă și creșterea copiilor*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, EIB, București, 2001.
- Idem, *Despre mărginita putere a diavolului. Despre căință. Despre necazuri și biruirea tristeții*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, EIB, București, 2002.
- Idem, *Bogățiile oratorice ale Sfântului Ioan Gură de Aur*, în limba franceză de Jean Doublet, traduse în limba română de Diac. Gheorghe Băbuț, Edit. „Pelerinul Român”, Oradea, 2002.
- IRINEU AL LYONULUI, Sfântul, *Demonstrația propovăduirii apostolice*, trad. Remus Rus, EIB, București, 2000.
- Idem, *Adversus haereses (Contre les hérésies)*, vol. I, partea II, trad. A. Rousseau și L. Doutreleau, în „SC”, vol. 264, Ed. Cerf, Paris, 1979.
- Idem, *Adversus haereses (Contre les hérésies)*, vol. V, partea II, trad. Adelin Rousseau, în „SC”, vol. 153, Ed. Cerf, Paris, 1969.
- IUSTIN MARTIRUL, Sfântul, *Apologia II; Dialog cu iudeul Trifon*, trad. Pr. Olimp Căciulă, în: *Apologeti de limbă greacă*, în „PSB”, vol 2, EIB, București, 1980.
- MAXIM MĂRTURISITORUL, Sfântul, *Capete despre dragoste*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, în „Filocalia românească”, vol II, Edit. Harisma, București, 1993.
- Idem, *Răspunsuri către Talasie*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, în „Filocalia românească”, vol. III, Edit. Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948.

- Idem, *Ambigua. Tâlcuiri ale unor locuri cu multe și adânci înțelesuri din Sfînții Dionisie Areopagitul și Grigorie Teologul*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, în „PSB”, vol. 80, EIB, București, 1983.
- Idem, *Scrieri. Partea a doua. Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, în „PSB”, vol. 81, EIB, București, 1990.
- Idem, *Mystagogia*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, EIB, București, 2000.
- ORIGEN, *Scrieri alese. Partea a doua. Exegeze la Noul Testament. Despre rugăciune. Filocalia*, trad. Pr. T. Bodogae, în „PSB”, vol. 7, EIB, București, 1982.
- Idem, *Scrieri alese. Partea a treia. Peri arhon. Convorbiri cu Heraclide. Exortăție la martiriu*, trad. Pr. Teodor Bodogae, în „PSB”, vol. 8, EIB, București, 1982.
- Idem, *Scrieri alese. Partea a patra. Contra lui Celsus*, trad. Pr. T. Bodogae, în „PSB”, vol. 9, EIB, București, 1984.
- SOCRATE SCOLASTICUL, *Istoria bisericească*, trad. Iosif Gheorghian, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1899.
- TEODORET DE CYR, Fericitul, *Scrieri. Istoria bisericească*, trad. Pr. Vasile Sibiescu, în „PSB”, vol. 44, București, 1995.
- VASILE CEL MARE, Sfântul, *Scrieri. Partea întâia. Omilii la Hexaemeron. Omilii la Psalmi. Omilii și Cuvântări*, trad. Pr. D. Fecioru, în „PSB”, vol. 17, EIB, București, 1986.
- Idem, *Omilii la Hexaemeron*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, EIB, București, 2004.
- Idem, *Omilii și Cuvântări*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, EIB, București, 2004.
- Idem, *Sur l'origine de l'homme*, trad. fr. A. Smets și M. Van Esbroeck, în „SC”, vol. 160, Les Éditions du Cerf, Paris, 1970.

B. Dictionaries, encyclopedias, lexicons, handbooks

- ALTANER, Berthold, *Patrologie*, Freiburg, 1938.
- BALCA, Diac. Nicolae, *Istoria filosofiei antice*, EIB, București, 1982.
- BARDY, G., *Literature grecque chretienne*, Paris, 1927.

- BLACKBURN, Simon, *Dicționar de Filosofie*, coll. „Oxford”, trad. Cătălina Iricinschi, Laurian Sabin Kertesz, Liliana Torres, Mihaela Czobor, Edit. Univers Enciclopedic, București, 1999.
- BREHIER, Emil, *Histoire de la philosophie*, I, fasc. 2, P.U.F, Paris, 1967.
- BRIA, Ioan, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, EIB, București, ²1994.
- BROWN, Raymond E., FITZMYER, Joseph A., MURPHY, Roland E., *Introducere și comentariu la Sfânta Scriptură*, vol. I, II, VIII, IX, trad. Dumitru Groșan, Edit. Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2005-2007.
- COMAN, Pr. I. Gh., *Patrologie*, vol. I-III, EIB, București, 1984, 1985, 1988.
- DAVY, Marie-Madeleine, *Enciclopedia Doctrinelor Mistice*, 4 vol., trad. Olimpia Berca, Edit. Amarcord, Timișoara, 1997-2000.
- ELIADE, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I-IV, trad. Maria-Magdalena Anghelescu, Edit. Polirom, Iași, 2007.
- GILSON, Étienne, *Filozofia în Evul Mediu. De la începuturile patristice până la sfârșitul secolului al XIV-lea*, trad. I. Stănescu, Edit. Humanitas, București, 1995.
- IONESCU, Pr. Răzvan; LEMENI, Adrian, *Dicționar de teologie ortodoxă și știință*, Edit. Curtea Veche, București, 2009.
- MATSOUKAS, Nikolaos, *Istoria filosofiei bizantine*, trad. Pr. Constantin Coman și Nicușor Deciu, Edit. Bizantină, București, 2003.
- MIRCEA, Pr. Ioan, *Dicționar al Noului Testament*, EIB, București, 1995.
- MORESCHINI, Claudio, *Istoria filosofiei patristice*, trad. Alexandra-Maria Cheșcu, Edit. Polirom, Iași, 2009.
- MORESCHINI, Claudio și NORELLI, Enrico, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine. De la Conciliul de la Niceea până la începuturile Evului Mediu*, vol. II (2 t.), trad. Elena Caraboi, Hanibal Stănciulescu, Edit. Polirom, Iași, 2004.
- PETERS, Francis E., *Termenii filosofiei grecești*, trad. Drăgan Stoianovici, Edit. Humanitas, București, 1993.
- PUECH, Aimé, *Histoire de la Littérature grecque chrétienne*, Paris, 1930.
- RUS, Remus, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Edit. Lidia, București, 2002.

- ŠPIDLÍK, Tomáš, *La Spiritualité de l'Orient chrétienne. Manuel systématique*, coll. „Orientalia Christiana Analecta”, vol. 206, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1978.
- VLĂDUȚESCU, Gheorghe, *Filosofia în Grecia Veche*, Edit. Albatros, București, 1984.
- Idem, *Filosofia primelor secole creștine*, Edit. Enciclopedică, București, 1995.
- Idem, *Enciclopedia filosofiei grecești*, Edit. Paideia, București, 2001.
- VOICU, Arhid. Constantin, *Patrologie*, vol. II, Edit. Basilica, București, 2009.
- WINDELBAND, Wilhelm *Istoria filosofiei grecești*, trad. Tudor D. Ștefănescu, Edit. Moldova, Iași, 1995.

C. General volumes

- ADĂMUȚ, Anton I., *Filosofia Sfântului Augustin*, Edit. Polirom, Iași, 2001.
- ALFEYEV, PS Ilarion, *Hristos biruitorul iadului. Pogorârea la iad în perspectivă ortodoxă*, Edit. Sophia, București, 2008.
- ANDRUȚOS, Hr., *Simbolica*, trad. Patriarhul Justin, Edit. Anastasia, București, 2003.
- ANGHELESCU, Gheorghe F., *Timp și dincolo de timp. Considerații din antropologia patristică clasică răsăriteană*, Edit. Universității din București, 1997.
- VON BALTHASAR, Hans Urs, *Irinäus, Gott in Fleisch und Blut. Ein Durchblick in Texten*, Einsiedeln, 1981.
- BARDY, G., *Origène*, Lecoffre, Paris, 1931.
- BERDIAEV, Nikolai, *Sensul creației. Încercare de îndreptățire a omului*, trad. Anca Oroveanu, Edit. Humanitas, București, 1992.
- BIANCHI, Ugo, *La Doppia Creazione dell' uomo. Negli Alessandrini, nei Cappadoci este nella gnosi*, Ediz. dell'ateneo & bizzarri, Roma, 1978.
- BONNEFOUS, Edouard, *Omul sau natura?*, trad. Adrian Costa, Edit. Politică, București, 1976.
- BOURGEOIS, D., *La Sagesse des Anciens dans la mystere du verbe. Evangile et philosophie chez saint Justin*, Paris, 1981.
- BRES, Yvon, *Psihologia lui Platon*, trad. Mihaela Alexandra Pop, Edit. Humanitas, București, 2000.
- BURNABY, John, *Augustine: Later Works*, Philadelphia, 1955.

- CARAZA, Diac. Ioan, *Importanța preacinstirii Maicii Domnului pentru mărturisirea lui Dumnezeu, în Hristos, la Sfântul Chiril al Alexandriei*, Edit. Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, Slobozia, 2013.
- CASIDAY, A.M.C., *Tradition and Theology in St. John Cassian*, Oxford University Press, 2007.
- COCHRANE, C. N., *Christianity and Classical Culture*, New York, 1944.
- COMAN, Pr. Ioan G., *Teoria Logosului în apologiile Sfântului Iustin Martirul și Filosoful*, Edit. Imprimeria Națională, București, 1942.
- COMBES, J., *Etudes neoplatonicienes*, Grenoble, 1996.
- CORNIȚESCU, Pr. C., *Viața Sfântului Ioan Gură de Aur în relatările istoricilor bisericești: Paladie, Teodor al Trimitunde, Socrates, Sozomen și Fer. Theodore al Cîrului*, EIB, București, 2001.
- COROI, Pr. Ioan Petru, *Teologia Sfântului Atanasie cel Mare*, Deva, 2010.
- COSTACHE, Doru, *Logos și creație. De la principiul cosmologic antropoc la perspectiva theoantropocosmică*, (teză de doctorat), București, 2000.
- COURTONE, Yves, *Sainte Basile et l'hellenisme. Etude sur la rencontre de la pensee chretienne avec la sagesse antique dans l'Hexaemeron de Basile le Grand*, Paris, 1934.
- CRAINIC, Nichifor, *Nostalgia paradisului*, Edit. Moldova, Iași, 1994.
- CROUZEL, Henri, *Origen. Personajul-exegetul-omul duhovnicesc-teologul*, trad. Cristian Pop, Edit. Deisis, Sibiu, 1999.
- DANIÉLOU, Jean, *Platonisme et théologie mystique*, Paris, 1954.
- DORR, Thomas Sieger, *Ecologie et liberation humaine*, Geneva, 1974.
- DRAGAS, George Dionisos, *Saint Athanasius of Alexandria. Original Research and New Perspectives*, Rollinsford, 2005.
- DRIJVERS, H. J. V., *Spätantiken Parallelen zur altkirchlichen Heiligenverehrung unter besonderer Berücksichtigung des syrischen Stylitenkulte*, Erlangen, 1977.
- EVDOKIMOV, Paul, *Ortodoxia*, trad. Irineu Ioan Popa, EIB, București, 1996.
- FLOROVSKI, Pr. Georges, *Biserica, Scriptura, Tradiția. Trupul viu al lui Hristos*, Edit. Platytera, București, 2005.
- FRANK, Erich, *Philosophical understanding and religious truth*, Oxford University Press, London – New York – Toronto, 1945.

- GALERIU, Pr. Constantin, *Jertfă și Răscumpărare*, (teză de doctorat), în „GB”, 1973, nr. 1-2, p. 45-203.
- GHIUȘ, Arhim. Benedict, *Faptul Răscumpararii în imnografia Bisericii*, București, 1971.
- GILSON, Etienne, *Christianisme et philosophie*, Paris, 1936.
- GIRARD, Jean-Michael, *La mort chez Saint Augustin*, Fribourg, 1992.
- GISEL, Pierre, *La Creation, Essai sur la liberte et la necesitate, l'histoire et la loi, l'homme, le mal et Dieu*, Geneva, 1980.
- HADOT, P., *Exercices spirituels et philosophie antique*, Paris, 1981.
- HARVEY, David, *Condiția postmodernității*, trad. Cristina Gyurcsik și Irina Matei, Edit. Amarcord, Timișoara, 2002.
- HEINZER, Felix, *Gottes Sohn als Mensch. Die Struktur des Menschseins Christi bei Maximus Confessor*, Fribourg, 1980.
- HUBNER, Reinhard, *Die Einheit des Leibes Christi bei Gregor von Nyssa*, Leiden, 1974.
- ICĂ jr., Diac. Ioan I., *Sfantul Iustin Filosoful-Martir. Dosarul autobiografic, hagiografic și liturgic*, Edit. Deisis, Sibiu, 2011.
- ICĂ sn., Pr. Ioan; KALOMIROS, Dr. Alexandros; KURAEV, Diac. Andrei; COSTACHE, Pr. Doru, *Sfinții Părinți despre originile și destinul cosmosului și omului*, Edit. Deisis, Sibiu, 1998.
- IELCIU, Pr. Ioan Mircea, *Har și libertate în viziunea teologică a Sfântului Ioan Cassian*, Edit. Paralela 45, Pitești, 2002.
- IRINEU BISTRIȚEANUL, P.S., *Sfântul Irineu de Lyon*, Edit. Cartimpex, Cluj Napoca, 1998.
- VON IVANKA, Endre, *Plato christianus. La reception critique du platonisme chez les Peres de l'Eglise*, Paris, 1990.
- KELBER, Wilhelm, *Die Logoslehre. Von Heraklit bis Origenes*, Verlag Urachhaus, Stuttgart, 1976.
- KELLY, J. N. D., *Early Christian Doctrine*, Adam & Charles Black, Londra, ⁴1968.
- LARCHET, Jean-Claude, *Persoana și natura. Sfânta Treime – Hristos – Omul*, Edit. Basilica, București, 2013.
- LEMENI, Adrian, *Sensul eshatologic al creației*, Edit. Asab, București, 2007.

- LEMENI, Adrian; IONESCU, Pr. Răzvan, *Teologie ortodoxă și știință*, EIB, București, 2007.
- LOSSKY, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. Pr. Vasile Răducă, Edit. Anastasia, București, 1993; Edit. Bonifaciu, București, ²1998; Edit. Humanitas, București, ³2010.
- MATSOUKAS, Nicolaos, *Introducere în gnoseologia teologică*, trad. Maricel Popa, Edit. Bizantină, București, 1997, p. 119.
- MAY, Gustav, *Die Schöpfung aus dem Nichts. Die Entstehung der Lehre von der Creatio ex nihilo*, Berlin — New York, Walter de Gruyter Verlag, 1978.
- MCGUCKIN, John A., *Saint Gregory of Nazianzus. An Intellectual Biography*, New York, 2001.
- MEYENDORFF, J., *Imperial Unity and Christian Divisions*, New York, 1989.
- MEREDITH, Anthony, *Capadocienii*, trad. Pr. Constantin Jinga, Edit. Sophia, București, 2008.
- MOLTMANN, Jürgen, *Dumnezeu în creație. O perspectivă ecologică asupra creației*, Edit. Deisis, Sibiu, 2003.
- NAUTIN, Pierre, *Origène. Sa vie et son oeuvre*, Beauchesne, Paris, 1977.
- NELLAS, Panayotis, *Omul – animal îndumnezeit*, trad. Ioan I. Ică jr, Edit. Deisis, Sibiu, 1994.
- NESTERUK, Alexei, *Universul în comuniune. Către o sinteză neopatristică a teologiei și a științei*, trad. Mihai-Silviu Chirilă, Edit. Curtea-Veche, București, 2009.
- O'MEARA, Dominic J., *Plotin. Une introduction aux Enneades*, Éditions Universitaires, Fribourg, 1992.
- PAVEL, Constantin C., *Problema răului la Fericițul Augustin*, EIB, București, 1996.
- PELIKAN, Jaroslav, *Tradiția Creștină*, vol. I-V, trad. Silvia Palade, Edit. Polirom, Iași, 2004-2008.
- PETCU, Diac. Liviu, *Lumină din Scripturi și din zidiri. Antologie tematică din opera Sfântului Vasile cel Mare*, Ed. IBMO, București, 2009.
- POPESCU, Pr. Dumitru, *Teologie și cultură*, EIB, București, 1993.
- POPOVICI, Arhim. Iustin, *Omul și Dumnezeu-Om. Abisurile și culmile filosofiei*, studiu introd. și trad. Pr. Ică Ioan și Diac. Ică I. Jr., Edit. Deisis, Sibiu, 1997.
- PRAT, F., *Origene, Le théologien et l'exégète*, Paris, 1907.

- PRÖPPER, Thomas, *Der Jesus der Philosophen und der Jesus des Glaubens*, Mainz, 1976.
- RĂDUCĂ, Pr. Vasile, *Antropologia Sfântului Grigore de Nyssa. Căderea în păcat și restaurarea omului*, EIB, București, 1996.
- ROQUES, Rene, *L'univers dionysien. Structure hierarchique du monde selon Pseudo-Denys*, Aubier, Paris, 1954.
- RUS, Remus, *Conceptia despre om în marile religii*, în „GB” (teză de doctorat), XXXVII (1978), nr. 7-8.
- SCHÄFER, Christian, *Kaiser Julian "Apostata" und die philosophische Reaktion gegen das Christentum*, Walter de Gruyter, Berlin, 2008.
- ŠPIDLÍK, Tomáš, *Gregoire de Nazianze, Introduction à l'étude de sa doctrine spirituelle*, Roma, 1971.
- STAUNE, Jean, *Science et quête de sens*, Presses de la Renaissance, Paris, 2005.
- STĂNILOAE, Pr. Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I-III, EIB, București, 1978, ²1996-1997, ³2003.
- Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Edit. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1987.
- Idem, *Iisus Hristos, Lumina lumii și îndumnezeitorul omului*, Edit. Anastasia, București, 1993.
- Idem, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Edit. Arhiecezană, Sibiu, 1943.
- STEINER, M., *La Tentation de Jésus dans l'interprétation patristique de Saint Justin à Origène*, Librairie Lecoffre, Paris, 1962.
- STEREA, Pr. Tache, *Dumnezeu, omul și creația în teologia ortodoxă și preocupările ecumenismului contemporan*, (teză de doctorat), EIB, București, 1998, 200 p.
- TESKE, Roland J., *Saint Augustine on Genesis. Two Books on Genesis Against the Manichees and on the Literal Interpretation of Genesis: An Unfinished Book*, Catholic University of America Press, Washington D. C., 1991.
- THUNBERG, Lars, *Omul și cosmosul în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul*, trad. Remus Rus, EIB, București, 1999.
- Idem, *Antropologia teologică a Sfântului Maxim Mărturisitorul. Microcosmos și Mediator*, Edit. Sophia, București.

VANNIER, Marie-Anne, *Creatio, conversio, formatio chez S. Augustin*, Édit. Universitaires, coll. „Paradosis”, Fribourg, 1991.

WARKOTSCH, Albert, *Antike Philosophie im Urteil der Kirchenväter: christlicher Glaube im Widerstreit der Philosophien. Texte in Übersetzungen*, Schöningh, München, 1973.

D. Studies and articles

ALEXE, Ștefan C., *Concepția Fericitului Augustin despre păcat și har*, în „ST”, 1956, nr. 5-6.

ANGHELESCU, Gheorghe F., *Dimensiunea sensurilor iubirii și problema răului la Fericitul Augustin*, în „Cronica Episcopiei Husilor”, VIII, Ed Bonitas, Iași, 2002.

Idem, „*Trias*” avant Athanase d’ Alexandrie, în „Analele Universitatii din Craiova”, Seria Teologie, anul I, nr. 1, Edit. Universitaria, Craiova, 1996.

Idem, *Noțiunea de creație la începutul sinoadelor ecumenice. Punctul de vedere al Sfântului Atanasie cel Mare*, în „Mitropolia Olteniei”, 1997, nr. 1-3.

Idem, *La creation comme revelation. Creation „ex nihilo”*, în „Analele Universității din Craiova”, Seria Teologie, Secțiunea II. Teologie biblică și patristică, anul II, nr. 2, Craiova, 1997.

ANAGNOSTOPOULOS, Basileios, *Das Zeugnis der Vater vom Menschen*, în vol. *Das bild vom menschen in orthodoxie und protestantismus. Drittes Theologisches Gespräch zwischen dem Okumenischen Patriarchat und der EKD*, Stuttgart, 1974, p. 21-31.

BALCA, Diac. Nicolae, *Concepția despre lume și viață la Fericitul Augustin*, în „ST”, 1962, nr. 3-4.

BELU, Pr. D. I., *Sfinții Părinți despre trup*, în „ST”, 1957, nr. 5-6, p. 299-309.

BERTRAND, Dominique, *Vêtement et ambivalence du corps humain*, în „Vie consacrée. Vie religieuse et symbolique du vêtement”, 1984, nr. 2.

BOLOZAN, Daniela, *Femeia în referatul creației*, în „ST”, 2010, nr. 3.

BRADSHAW, David, *Sfântul Ioan Gură de Aur despre har și liberul arbitru*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Orthodoxa”, 55 (2010), nr. 2.

- BRUNE, Francois, *La Redemption chez Saint Maxime le Confesseur*, în „Contacts”, 1978, nr. 2.
- CALCIU-DUMITREASA, Pr. Gheorghe, *Crearea lumii expusă în Hexaameronul Sfântului Vasile cel Mare*, în „O”, 1975, nr 4.
- CARAZA, Diac. I., *Revelația divină în Hexaameronul Sfântului Vasile cel Mare*, în „O”, 1979, nr. 1.
- CHILEA, Pr. Sebastian, *Logos și ethos*, în „ST”, 1970, nr. 3-4.
- CLÉMENT, Olivier, *L’homme comme lieu theologique*, în „Contacts”, 1969, nr. 4, p. 290-305.
- COMAN, Pr. I. Gh., *Elemente de antropologie în operele Sfântului Iustin Martirul și Filosoful*, în „O”, 1968, nr. 3, p. 378-394.
- Idem, *Spirit umanist și elemente de antropologie în gândirea patristică*, în „ST”, 1970, nr. 5-6, p. 356-367.
- COMAN, Episcop Vasile, *Probleme de antropologie creștină*, în „Mitropolia Banatului”, 1975, nr. 7-9.
- CONSTANTELOS, Demetrios J., *Irenaeus of Lyons and his central views on human nature*, în „St. Vladimir’s Theological Quarterly”, 1989, nr. 4.
- CORNIȚESCU, Constantin, *Fericitul Augustin despre Duhul Sfânt*, în „ST”, 1965, nr. 5-6.
- DALMAIS, Irene-Henri, *L’antropologie spirituelle de Saint Maxime le Confesseur*, în „Recherches et Debats”, 36, 1961.
- PFP DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Dogmele credinței, comori de bucurie*, în „Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă”, București, 2007.
- DANIÉLOU, J., *L’ incomprehensibilite de Dieu d’apres S. Jean Chrysostome*, în „Recherches de science religieuse”, 1950, nr. 37.
- DRAGAS, G., *St. Basil the Great’s Doctrine of Creation According to His Hexaameron*, în „Church and Theology”, 1982, nr. 3.
- DUMITRAȘCU, Pr. Nicu, *Creația în opera Sfântului Iustin Martirul și Filosoful*, în „Altarul Banatului”, 1994, nr. 1-3.
- FERLAG, Philippe, *De Dieu qui crée à Dieu qui parle*, în „Nouvelle Revue Théologique”, 1982, nr. 2.

- FLOROVSKI, G. V., *The Idea of Creation in Christian Philosophy*, în „Eastern Churches Quarterly”, 1949, nr. 3.
- GESCHÉ, Adolphe, *Notre terre, demeure du Logos*, în „Irenikon”, 1989, nr. 4, p. 451-485.
- Idem, *Le Dieu de la revelation et de la philosophie*, în „Revue theologique de Louvain”, 1972, nr. 3, p. 249-283.
- GISEL, Pierre, *La création: cosmologie, et anthropologie*, în „Revue theologique de Louvain”, 14, 1983, p. 147-166.
- HOUSSIAU, A., *Incarnation et Communion selon les Peres Grecs*, în „Irenikon”, 1972, nr. 4.
- ION, Paraschiv V., *Problema omului în cadrul antropologiei contemporane*, în „GB”, 1970, nr. 5-6.
- JÄGER, Alfred, *Zur theologischen Funktion einer Schöpfungslehre*, în „Theologische Zeitschrift”, 1983, nr. 3.
- LABBÉ, Yves, *La question de Dieu parmi les philosophies contemporaines*, în „Revue des Sciences religieuses”, 69, 1995, nr. 4, p. 497-516.
- LOHMANN, Friedrich, *Die Bedeutung der dogmatischen Rede von der „Creatio ex nihilo”*, în „Zeitschrift für Theologie und Kirche”, 2002, nr. 2.
- LOUTH, Andrew, *Sfântul Maxim, monah și mărturisitor: actualitatea lui*, în „Revista Teologică”, 1997, nr. 4.
- NIKOLAOU, Theodor, *Aspekte der Schöpfungstheologie und die ökologische Krise*, în „Studienheft”, 27, 2003, Hermannsburg, p. 179-192.
- PATACSI, Ierom. G., *La libération de l'homme interieur dans la spiritualite orthodoxe*, în „Contacts”, 1978, nr. 2, p. 110-148.
- des PLACES, E., *La theologie negative du Pseudo-Denys, ses antecedents platoniciens et son influence au seuil du Moyen Age*, în „Studia Patristica”, XVII, 1982, I, Edit. Pergamon Press, Oxford.
- POPESCU, Pr. Dumitru, *Raționalitatea creației și implicațiile ei*, în „O”, 1993, nr. 3-4.
- RATZINGER, Joseph, *Der Gott des Glaubens und der Gott der Philosophen, Die Entscheidung der frühen Kirche für die Philosophie*, în vol. *Einführung in das Christentum*, Kösel-Verlag, München, 1968.

- RĂDUCĂ, Pr. Vasile, *Teodicee și cosmologie la Sfântul Grigorie de Nyssa*, în „ST”, 1992, nr. 1-2.
- RĂMUREANU, Pr. Ioan I., *Concepția Sfântului Iustin Martirul și Filosoful despre suflet*, în „ST”, 1958, nr 7-8.
- RUS, Remus, *Considerații asupra concepțiilor biblică și mesopotamiană despre creație*, în „GB”, 1980, nr. 6-8.
- STAATS, Reinhard, *Ogdoas als Symbol für die Auferstehung*, în „Vigiliae Christianae” 26, 1972.
- STĂNILOAE, Pr. Dumitru, *Antropologia ortodoxă. Comentarii asupra stării primordiale a omului*, în „Anuarul XVI al Academiei Teologice Andreiene”, Sibiu, 1940, p. 5-21.
- TSIRPANLIS, Constantine N., *Creation and History in the Thought of Clement of Alexandria*, în „Ekklesiastikos Faros”, 1978, nr. 1-2.
- VANNIER, M. A., *Aux sources de la voie negative*, în „Revue des sciences religieuses”, 72, 1998, nr. 4.
- VESELIN, Viorel, *Chipul treimic al omului la Sfântul Chiril din Alexandria*, în „GB”, 2006, nr. 5-8.
- VOICU, Constantin, *Învățătura despre creație la Sfântul Vasile cel Mare*, în vol. *Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvârșirea sa*, coll. „Biblioteca Teologică”, nr. 3, București, EIB, 1980.
- VOULGARIS, Christos S., *The Holy Trinity in Creation and Incarnation*, în „The Greek Orthodox Theological Review”, 42, 1997, nr. 3-4.